

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОЛОГІЇ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав. кафедрою)

«__»

2025 р.

(підпис зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **бакалавр**

на тему: **Особливості функціонування транснаціональних корпорацій**
у світовій економіці

Виконав: студент IV курсу, групи 4451

Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

Рак І.В.

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

к.е.н. Вдовиченко Л.Ю.

(наукова ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

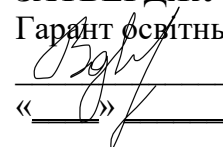
Миколаїв – 2025 р.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА**

Факультет економіки та екології моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Освітній рівень – перший (бакалаврський)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма – Міжнародна економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

 Л.Ю. Вдовиченко

«___» _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»**

Студенту Раку Іллі Валерійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Особливості функціонування транснаціональних корпорацій у світовій економіці.

Керівник роботи к.е.н., доцент кафедри економічної політики та безпеки Вдовиченко Лариса Юріївна.

Затверджено наказом ректора № 287 уч від «24» березня 2025 року.

2. Термін подання роботи: 10 червня 2025 року.

3. Вихідні дані по роботі: монографічні видання, наукові дослідження, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, експертні оцінки, Інтернет-ресурси.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) Теоретичні засади діяльності транснаціональних корпорацій у світовій економіці; Аналіз розвитку транснаціональних корпорацій в глобальному середовищі: проблеми та перспективи; Тенденції підвищення ефективності транснаціональних корпорацій в Україні.

5. Перелік презентаційних матеріалів Мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження; Структурно-логічна схема дослідження; Зв'язок теми роботи з об'єктом, методологія та методи дослідження; Ознаки ТНК та їх класифікація; Стратегії виходу ТНК на міжнародний ринок; Чинники вибору країни для розташування дочірньої філії ТНК; Позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК у світовій економіці; Рейтинг найбільших компаній світу за ринковою капіталізацією; Проблеми та виклики для ТНК у світовій економіці; Надходження ПІІ в Україну від світових ТНК впродовж 2014-2024 років; Позитивні та негативні аспекти діяльності іноземних ТНК в Україні; Вплив українських ТНК на світову економіку; Ключові функції ТНК в контексті інноваційної політики України на шляху до членства в ЄС.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2024р.- 15.09.2024р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2024р.- 30.09.2024р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2024р.- 31.10.2024р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.11.2024р.- 15.11.2024р.	
5.	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	15.11.2024р.- 31.01.2025р.	
6.	Розробка теоретичного розділу	01.02.2025р.- 29.02.2025р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	01.03.2025р.- 31.03.2025р.	
8.	Розробка проєктного розділу	01.04.2025р.- 30.04.2025р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	01.05.2025р.- 15.05.2025р.	
10.	Редагування рукопису роботи та ознайомлення з ним наукового керівника	15.05.2025р.- 30.05.2025р.	
11.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	01.06.2025р.- 10.06.2025р.	
12.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	10.06.2025р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	10.06.2025р.	
14.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	10.06.2025р.- 14.06.2025р.	
15.	Розробка проєкту демонстраційного матеріалу та доповіді	14.06.2025р.- 20.06.2025р.	
16.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	18.06.2025р.	
17.	Захист роботи перед АК	24.06.2025р.- 25.06.2025р.	

Студент

(підпис)

Рак І.В.

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

Вдовиченко Л.Ю.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Рак І.В. Особливості функціонування транснаціональних корпорацій у світовій економіці – кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, 2025.

У роботі приділено увагу ролі і впливу транснаціональних корпорацій на світову економіку та економіку України.

Досліджено теоретичні аспекти діяльності ТНК, їх сутність, класифікацію, основні характеристики, функції та стратегії виходу на зовнішні ринки. Розглянуто роль ТНК в світовій економіці, позитивні та негативні наслідки їх діяльності.

Доведено, що ТНК є важливими економічними суб'єктами сучасної міжнародної економіки, які мають суттєвий вплив на глобальні економічні процеси та сприяють і контролюють розвиток міжнародної торгівлі. Встановлено, що функціонування ТНК на міжнародному ринку базується на їх здатності адаптувати свої стратегії і операції до різних економічних, політичних і культурних умов в різних країнах. З'ясовано, що ТНК мають багатогранний вплив на діяльність національної та світової економіки.

За наслідками проведеного аналізу історичного розвитку ТНК виокремлено їх основних представників, а також актуальні проблеми та виклики, з якими стикаються ці корпорації у глобальному середовищі. Особливу увагу приділено глобальним економічним змінам та перспективам розвитку ТНК в майбутньому.

Доведено, що наймогутніші ТНК сучасного світу домінують на світовому ринку завдяки своїм інноваціям, сильним брендам і здатності адаптуватися до змін у глобальній економіці. Окреслено проблеми та виклики для ТНК у світовій економіці, серед яких виділено ключові, такі як: проблема миру і війни; фінансова проблема, яка, перш за все, пов'язана з фінансово-

економічними кризами; проблема взаємовідносин держав з ТНК; екологічна проблема як одна з глобальних проблем сучасності.

Встановлено, що глобальні економічні зміни створюють як нові можливості, так і виклики для ТНК, тому корпораціям необхідно бути гнучкими, швидко адаптуватися до змін, враховувати геополітичні та економічні ризики, а також вчасно реагувати на нові технологічні, екологічні та соціальні вимоги.

У роботі зосереджено увагу на впливі ТНК на економіку України, а також на діяльності українських ТНК в міжнародній економіці. Окремо розглянуто інтеграційну роль ТНК у контексті інноваційної політики України, зокрема у процесі набуття членства в Європейському Союзі.

При оцінці позитивних та негативних аспектів діяльності іноземних ТНК в Україні з'ясовано, що їх вплив на українську економіку є двоїстим: з одного боку, вони можуть приносити економічне зростання, інвестиції та технології, з іншого – створювати проблеми для місцевих виробників, збільшувати залежність від іноземного капіталу та нерідко призводити до екологічних або соціальних наслідків.

В ході розгляду аспектів впливу українських ТНК на світову економіку доведено, що хоча українські ТНК не є настільки великими, як західні корпорації, вони все ж таки активно беруть участь у глобальній економіці, зокрема в агробізнесі, енергетиці, продовольчій сфері та ІТ-секторі.

У роботі представлено ключові функції ТНК в контексті інноваційної політики України на шляху до членства в ЄС, серед яких однією з головних є їхня роль у формуванні та розвитку інноваційної екосистеми в Україні, а саме: ТНК можуть стимулювати створення в Україні науково-дослідницьких центрів, бізнес-інкубаторів та стартапів, які сприятимуть розвитку та впровадженню нових технологій.

Ключові слова: ТНК, транснаціоналізація, глобалізація, стратегія, міжнародний ринок, світова економіка, інноваційна політика, Україна.

THE SUMMURY

Rak I.V. Features of the functioning of transnational corporations in the world economy – qualifying work for obtaining the degree of higher education «bachelor». – Admiral Makarov National Shipbuilding University, Mykolaiv, 2025.

The work focuses on the role and influence of transnational corporations on the world economy and the economy of Ukraine.

The theoretical aspects of the activities of TNCs, their essence, classification, main characteristics, functions and strategies for entering foreign markets are studied. The role of TNCs in the world economy, the positive and negative consequences of their activities are considered.

It is proven that TNCs are important economic entities of the modern international economy, which have a significant impact on global economic processes and promote and control the development of international trade. It is established that the functioning of TNCs in the international market is based on their ability to adapt their strategies and operations to different economic, political and cultural conditions in different countries. It has been found that TNCs have a multifaceted impact on the activities of the national and global economy.

Based on the analysis of the historical development of TNCs, their main representatives were identified, as well as current problems and challenges that these corporations face in the global environment. Special attention is paid to global economic changes and prospects for the development of TNCs in the future.

It has been proven that the most powerful TNCs of the modern world dominate the global market thanks to their innovations, strong brands, and ability to adapt to changes in the global economy. The problems and challenges for TNCs in the world economy are outlined, among which key ones are highlighted, such as: the problem of peace and war; the financial problem, which is primarily associated with financial and economic crises; the problem of relations between states and TNCs; the environmental problem as one of the global problems of our time.

It has been established that global economic changes create both new opportunities and challenges for TNCs, so corporations need to be flexible, quickly adapt to changes, take into account geopolitical and economic risks, and respond in a timely manner to new technological, environmental, and social requirements.

The paper focuses on the impact of TNCs on the economy of Ukraine, as well as on the activities of Ukrainian TNCs in the international economy. The integration role of TNCs in the context of Ukraine's innovation policy, in particular in the process of gaining membership in the European Union, is separately considered.

When assessing the positive and negative aspects of the activities of foreign TNCs in Ukraine, it was found that their impact on the Ukrainian economy is twofold: on the one hand, they can bring economic growth, investments and technologies, on the other hand, they can create problems for local producers, increase dependence on foreign capital and often lead to environmental or social consequences.

In the course of examining the aspects of the influence of Ukrainian TNCs on the global economy, it has been proven that although Ukrainian TNCs are not as large as Western corporations, they still actively participate in the global economy, in particular in agribusiness, energy, food, and IT sectors.

The paper presents the key functions of TNCs in the context of Ukraine's innovation policy on the path to EU membership, among which one of the main is their role in the formation and development of the innovation ecosystem in Ukraine, namely: TNCs can stimulate the creation of research centers, business incubators, and startups in Ukraine that will contribute to the development and implementation of new technologies.

Keywords: TNCs, transnationalization, globalization, strategy, international market, world economy, innovation policy, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	8
1.1. Сутність, класифікація, основні характеристики і функції ТНК.....	8
1.2. Функціонування ТНК на міжнародному ринку, стратегії виходу на зовнішні ринки.....	12
1.3. Роль ТНК в світовій економіці, позитивні та негативні наслідки їх діяльності.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	25
2.1. Історичний розвиток ТНК, найбільші та наймогутніші корпорації сьогодення.....	25
2.2. Актуальні проблеми та виклики для ТНК у світовій економіці.....	28
2.3. Глобальні економічні зміни та перспективи розвитку ТНК у майбутньому.....	33
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	36
3.1. Вплив діяльності світових ТНК на економіку України.....	36
3.2. ТНК України та їх вплив на міжнародну економічну діяльність...	42
3.3. Інтеграційна функція ТНК в контексті інноваційної політики України на шляху до членства в Європейський Союз.....	44
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	51
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена значним впливом транснаціональних корпорацій на глобальні економічні процеси, що безпосередньо стосується багатьох аспектів сучасної міжнародної економічної діяльності. Транснаціональні корпорації є одним з найважливіших предметів міжнародної економіки. Вони безпосередньо впливають на нові тенденції міжнародного бізнесу, глобальну конкурентоспроможність на міжнародних ринках, а також економіку держав та націй.

Здійснення аналізу діяльності ТНК дає можливість підвищити конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій та дозволяє зрозуміти наскільки важливу роль вони відіграють в сучасних глобальних економічних буремних процесах для забезпечення стійкості економічного зростання у світовій економіці та підвищення конкурентоспроможності в міжнародному економічному середовищі.

Проблематиці транснаціональних корпорацій присвячено низку праць вітчизняних вчених, серед яких необхідно відзначити роботи Білоруса О.Г., Лук'яненко Д.Г., Руденко Л.В., Белошапка В.А., Куцика П.О., Ковтуна О.І., Башнянина Г.І., Молчанова Е.В., Сороки І.Б., Рогача О.І., Рябеця Н.М., Кормакової І.О., Мекшуна П.В., Мовсесян А.Г., Чуба Б.А., Шагурін С.В., Ругман А., Друкер П. та ін.

За великого значення внеску цих науковців та певного рівня розроблення проблеми її гострота та актуальність вимагають подальшого опрацювання.

Означене зумовило вибір теми, формулювання мети, постановку й вирішення основних завдань роботи.

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* полягає в дослідженні основних аспектів функціонування транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації та їхнього впливу на світову економіку. Це включає аналіз структури та діяльності ТНК, їх ролі в міжнародній торгівлі, інвестиціях,

інноваціях та політичних процесах, а також вивчення економічних і соціальних наслідків їх діяльності для країн, де вони працюють.

Відповідно до сформульованої мети були поставлені та розв'язані наступні *завдання*:

- розглянути сутність, класифікацію ТНК, визначити їх основні характеристики і функції;
- дослідити діяльність транснаціональних корпорацій на міжнародному ринку та визначити стратегії їх виходу на зовнішні ринки;
- визначити роль ТНК в світовій економіці, виділити позитивні та негативні наслідки їх діяльності;
- дослідити історичний розвиток ТНК, ознайомитись з найбільшими та наймогутнішими корпораціями сьогодення;
- окреслити актуальні проблеми та виклики для ТНК;
- обґрунтувати перспективи для ТНК у майбутньому після глобальних економічних змін;
- оцінити вплив діяльності світових ТНК на економіку України;
- здійснити аналіз впливу діяльності українських ТНК на міжнародну економічну діяльність;
- визначити інтеграційну функцію ТНК в контексті економічної політики України на шляху до членства в Європейський Союз.

Об'єктом дослідження виступають транснаціональні корпорації як невід'ємна частина сучасної світової економіки.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти особливостей функціонування транснаціональних корпорацій у світовій економіці та впливу їх діяльності на міжнародне економічне середовище та економіку України.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використано сукупність методів наукового пізнання. Так, теоретичне узагальнення, методи аналізу і синтезу використовувалися для узагальнення теоретичних засад діяльності ТНК у світовій економіці; системно-структурний

підхід – при виявленні проблем та окресленні перспектив розвитку ТНК в глобальному середовищі. Методи дедукції й індукції застосовувалися для зведення та представлення теоретичного і практичного матеріалу. Системний підхід є методологічною основою всієї роботи й використовувався для вирішення більшості завдань дослідження. Слід зазначити, що в роботі широко використовувався комплексний підхід до методології дослідження, коли методи, які застосовувалися, доповнювали один одного та дозволили розглядати досліджувані процеси і явища в їх єдності й різноманітності.

Інформаційну базу дослідження склали: монографічні видання, наукові дослідження, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, експертні оцінки, Інтернет-ресурси. Цитована інформація взята з Інтернет-джерел.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в дослідженні сучасного стану ТНК, їх діяльності та розвитку, а також впливу на світову економіку та Україну зокрема, що дозволило визначити інтеграційну функцію ТНК в контексті економічної політики України на шляху до членства в Європейський Союз.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної бакалаврської роботи обговорювалися на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми світової економіки, міжнародних економічних відносин та міжнародних комунікацій в контексті становлення нового світопорядку та поляризації світу» (24-25 березня 2025 року, м. Ужгород). За результатами дослідження опубліковано одні тези доповіді загальним обсягом 5 сторінок (Додаток А).

Структура роботи. Відповідно до завдань, логіки дослідження робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 9 підрозділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Повний обсяг – 56 сторінок, з них основний текст – 40 сторінок. Робота містить 3 таблиці, 11 рисунків і 3 додатки. Список використаної літератури налічує 37 найменувань на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СВІТОРІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1. Сутність, класифікація, основні характеристики і функції ТНК

«Транснаціональна корпорація (ТНК) як основа транснаціонального простору – це корпорація, що здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій та має прямий контроль над своїми закордонними філіями» [1].

«Транснаціоналізація – це процес розширення діяльності корпорацій за межі національних територій» [2].

ТНК почали з'являтися у другій половині ХХ сторіччя через деякий період після закінчення Другої світової війни і поняття ТНК тісно пов'язане з процесом глобалізації.

«Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками цього процесу є розподіл праці, міграція у масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн» [3].

Глобалізація покращувала взаємовідносини між різними країнами, будувала нові шляхи сполучення між ними та поглиблювала економічні зв'язки між резидентами по всьому світу. Процес глобалізації дозволив внутрішнім виробникам зі значно меншими перешкодами виходити на нові ринку збуту. З'являється можливість будувати виробничі потужності біля нових ринків збуту, використовуючи різні ресурси інших країн і сплачувати податки у країнах з новопобудованими заводами. Корпорації, що раніше базувалися лише в одній країні, стали відкривати дочірні філії у інших країнах. Так і почали з'являтися ТНК у сучасному розумінні цього терміну (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура глобального процесу
(розроблено автором на основі [4; 23, с. 31])

Для того, щоб корпорація могла називатися транснаціональною, вона повинна відповідати певним ознакам. До таких ознак можна віднести:

1) Наявність дочірніх філій та їх базування у двох або більше країнах світу: Це дозволяє їм вести бізнес на міжнародному рівні, здійснювати виробничі, торгові, фінансові операції в різних країнах світу. Їх діяльність часто поширюється на всі континенти.

2) Реалізація виготовленої продукції у різних країнах світу: Тобто корпорація має бути активним учасником міжнародної торгівлі.

3) Наявність централізованого управління (материнської компанії): Хоча ТНК мають міжнародну мережу філій і виробничих потужностей, вони зазвичай управляються з єдиного центру. Це забезпечує централізоване стратегічне планування, фінансування та контроль за основними напрямками діяльності.

4) Інтеграція глобальних ланцюгів постачання: ТНК мають розвинуті міжнародні ланцюги постачання, де різні етапи виробничого процесу можуть здійснюватися в різних країнах. Вони можуть переміщати ресурси (сировину, комплектуючі, компоненти) між різними частинами світу для зниження витрат і підвищення ефективності виробництва.

5) Міжнародна мобільність капіталу: ТНК мають доступ до глобальних фінансових ринків і можуть залучати капітал з різних країн для фінансування своєї діяльності.

6) Гнучкість і адаптивність: ТНК зазвичай мають високий рівень гнучкості і здатності адаптуватися до умов різних ринків. Вони можуть модифікувати свої продукти та послуги відповідно до специфіки ринку, локальних вимог та культурних особливостей.

7) Міжнародні бренди та маркетинг: ТНК активно формують глобальні бренди, які мають визнання у багатьох країнах. Ці бренди здатні формувати світову споживчу культуру та задавати стандарти якості. Маркетингові стратегії ТНК часто є глобальними, але адаптуються під специфіку кожного ринку.

8) Велика ринкова частка: ТНК зазвичай займають домінуюче положення на ринку в тих країнах, де вони здійснюють свою діяльність. Їх частка на ринку може бути значною, що дозволяє їм мати значний вплив на ціноутворення, виробничі стандарти та навіть на культурні тенденції.

9) Міжнародні угоди та політичний вплив: Оскільки ТНК контролюють домінуючу частину сучасного міжнародного ринку, а сумарний товарообіг разом із вартістю акцій найбільших ТНК перевищує ВВП багатьох країн світу, ці корпорації мають суттєвий вплив на політичні процеси країн де вони розташовані і навіть поза ними.

Ознаки ТНК зазначено на рис. 1.2. Погляди та підходи щодо визначення поняття «ТНК» вказано у додатку Б.

Рис. 1.2. Ознаки ТНК (розроблено автором)

Науковці акцентують увагу на різних аспектах ТНК: «тип побудови ринку, вплив на ринок, кількість продавців та інші фактори» [5].

За своєю класифікацією ТНК можна поділити на три великі групи (рис. 1.3) [6]:

- «горизонтально інтегровані ТНК – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, що виробляють однакові або подібні товари»;
- «вертикально інтегровані ТНК – управляють підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах»;
- «роздільні ТНК – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не об'єднані».

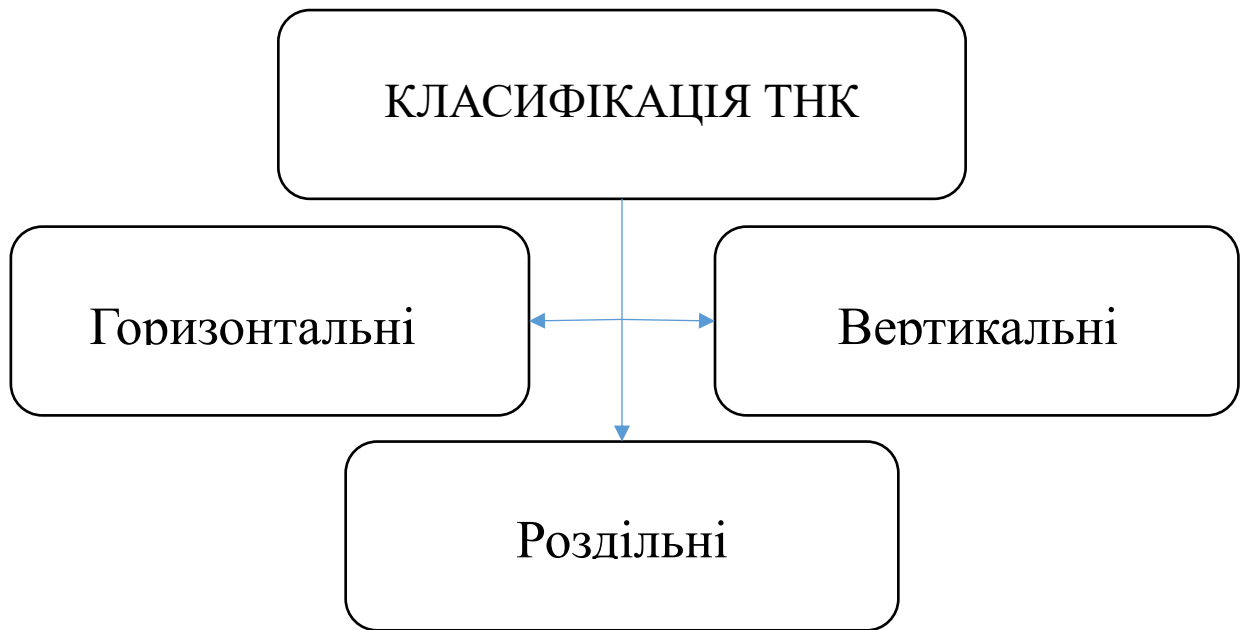

Рис. 1.3. Класифікація ТНК (розроблено автором на основі [5])

Отже, ТНК – це така компанія, що походить з однієї країни (країни базування) та вкладає свій капітал у розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування своїх філій (дочірніх компаній) в інших країнах, з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії. ТНК є важливими економічними суб'єктами сучасної міжнародної економіки, що мають суттєвий вплив на глобальні економічні процеси та сприяють і контролюють розвиток міжнародної торгівлі.

1.2. Функціонування ТНК на міжнародному ринку, стратегії виходу на зовнішні ринки

На міжнародному ринку ТНК можуть функціонувати як (рис. 1.4):

- одногалузеві;
- багатогалузеві;
- диверсифіковані.

Рис. 1.4. Види ТНК (розроблено автором)

Одногалузові ТНК – це транснаціональні корпорації, що спеціалізуються на одній конкретній галузі (підгалузі) економіки. Одногалузові ТНК зосереджені на досягненні лідерства в своїй галузі, адже вони зосереджені на досягненні лідерства у тій чи іншій сфері і використовують інновації та намагаються постійно покращувати якість своєї продукції. Одногалузові ТНК мають високий потенціал для високих прибутків, якщо продукція їх галузі має стабільний попит, проте при економічних спадах або коливаннях на ринку їх галузі чи просто через зміну споживацьких вподобань можуть зазнавати значних фінансових втрат.

Приклади одногалузевих ТНК:

- Colgate-Palmolive (побутова хімія і засоби особистої гігієни);
- Heineken (пивоварна промисловість);
- PepsiCO (безалкогольні напої та продукти харчування);
- L’Oreal (косметика та засоби для догляду).

Багатогалузові ТНК – це транснаціональні корпорації, що здійснюють свою діяльність в різних галузях економіки, що пов’язані між собою. Як і одногалузові ТНК вони спеціалізуються на одній конкретній галузі, проте для досягнення більшої незалежності та покращення своїх фінансових результатів, багатогалузові ТНК спеціалізуються і на інших – допоміжних сферах. На відміну від першої категорії, вони мають більшу диверсифікацію виробництва

та ризиків, проте все ще мають залежність від галузевих коливань та зміни споживацьких вподобань.

Приклади багатогалузевих ТНК:

- Apple (електроніка, програмне забезпечення, цифрові послуги);
- Microsoft (програмне забезпечення, хмарні технології, апаратне забезпечення);
- Amazon (електронна комерція, хмарні технології, штучний інтелект);
- Pfizer (фармацевтика, біотехнології);
- IBM (технології, хмарні сервіси, консалтинг).

Диверсифіковані ТНК – це корпорації, що здійснюють свою діяльність в різних, не пов'язаних між собою галузях економіки. Диверсифіковані ТНК розвиваються в різних галузях економіки, що дозволяє їм знижувати ризики за рахунок залежності від одного сектору. Зазвичай, вони мають більш стабільні доходи на відміну від одногалузевих ТНК, проте мають більш складну структуру управління, що у свою чергу може призвести до труднощів у координації та інтеграції.

Приклади диверсифікованих ТНК:

- Samsung (електроніка, фінанси, біотехнології);
- Nestle (продукти харчування, безалкогольні напої і фармацевтика);
- Hitachi (енергетика, інформаційні технології, промислове обладнання, транспорт);
- Volkswagen Group (автомобільна промисловість, фінанси, енергетика);
- LG corporation (електроніка, хімічна промисловість, телекомунікація).

Нині все більша частина ТНК диверсифікують свою діяльність через постійні економічні коливання та прагнення стабілізувати свої доходи. Якщо ТНК диверсифікована, то це не привід стверджувати, що вона не зосереджена на покращенні якості своєї продукції як одногалузева корпорація. Для підтримання своєї конкурентоспроможності будь-яка компанія буде підвищувати якість своєї продукції. Більша частина транснаціональних корпорацій починала свій шлях з одногалузевого виробництва і спочатку не

вважались ТНК. З часом при отриманні значних прибутків від галузі, збільшенню пізнаваності свого бренду за рахунок сильних сторін своєї продукції, компанії виходять на міжнародний ринок, становляться ТНК та починають диверсифікувати свої ризики.

Можна виділити чотири стадії розвитку ТНК [4]:

- «Попит певного зарубіжного ринку на товари корпорацій задовольняється за рахунок таких товарів на зазначений ринок»;
- «ТНК утворює на відповідних зарубіжних ринках виробничі потужності для постачання товарів на ці нові ринки, при цьому експорт товарів з материнської компанії скорочується або взагалі припиняється»;
- «Утворені компанії, продовжуючи постачати товари на місцеві ринки, починають освоювати ринки інших країн»;
- «Утворені компанії починають експортувати до країни материнської компанії товари виготовлені ними економічно ефективніше ніж на своєму ринку материнської компанії».

Існують різні стратегії виходу на міжнародні ринки, і вибір конкретної стратегії залежить від цілей компанії та орієнтованого ринку.

Основні стратегії виходу компанії на міжнародний ринок зазначені на рис. 1.5.

1) Прямий експорт: Це стратегія, коли компанія продає свої товари безпосередньо на міжнародному ринку, використовуючи власні канали продажу або партнерів. Це один з найменш ризикованих способів виходу на новий ринок, оскільки не потребує значних капіталовкладень.

2) Непрямий експорт: ТНК можуть використовувати посередників (експортні компанії, дистриб'юторів), які займаються продажем продукції на іноземних ринках. Це дозволяє знизити ризики та витрати, однак компанія має менший контроль над процесом продажу.

3) Ліцензування, яке передбачає передачу прав на використання технологій, брендів, патентів або товарних знаків місцевим компаніям у іншій

країні. Ліцензіати отримують право виробляти чи продавати продукцію ТНК, а ТНК отримує ліцензійні платежі або роялті.

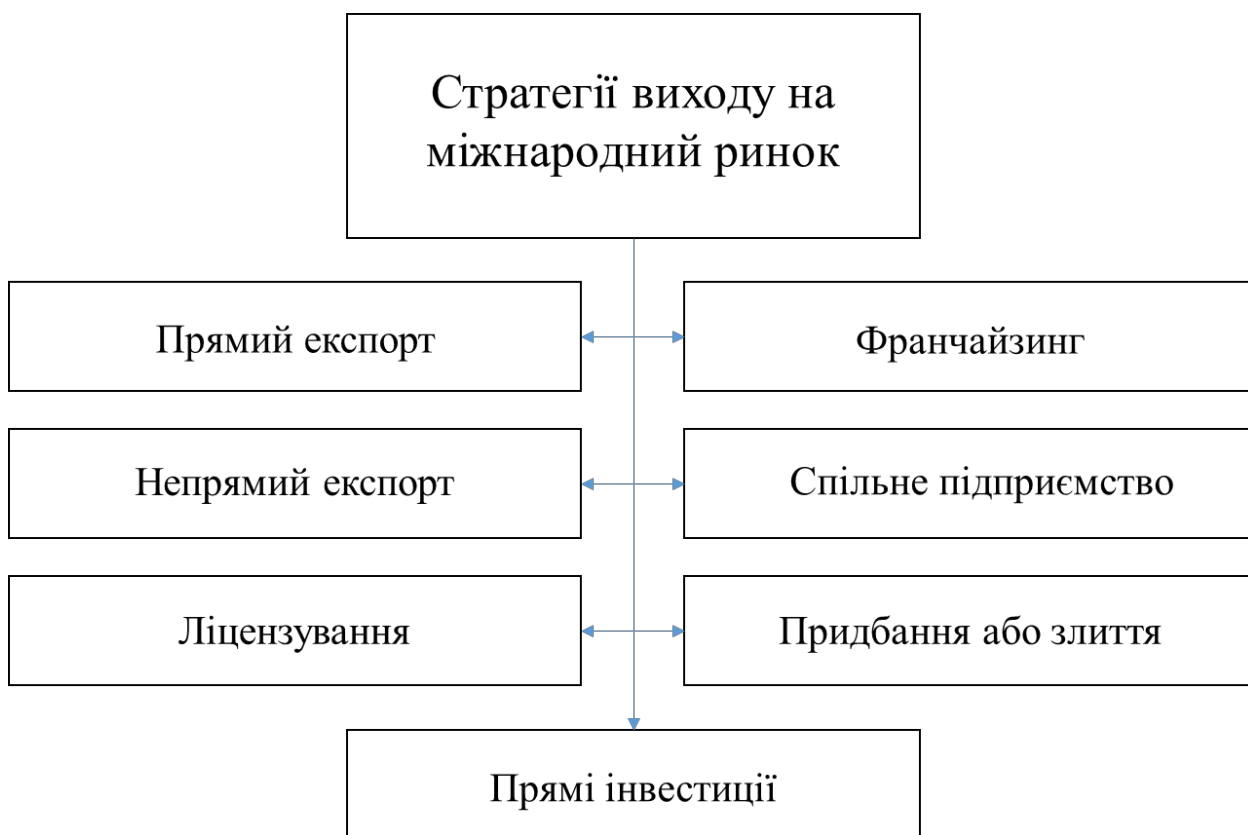

Рис. 1.5. Стратегії виходу ТНК на міжнародний ринок
(розроблено автором)

4) «Франчайзинг як специфічна форма міжнародного бізнесу – це форма ліцензування, згідно з якою одна фірма (франчайзер) передає іншій (франчайзі) за визначену плату франшизу, тобто право на користування пакетом послуг» [7]. Тобто, компанія надає можливість іншій компанії використовувати власний бренд і підтримує її, надаючи певну автономію, але забирає певну частину доходу франчайзі.

5) Спільне підприємство (Joint Venture): «Спільні підприємства – це такі господарські підприємницькі структури, які утворюються різнонаціональними засновниками та характеризуються наявністю спільного майна, спільним управлінням та спільним розподілом прибутку й ризику» [8].

6) Придбання або злиття: ТНК можуть також виходити на міжнародні ринки шляхом придбання або злиття з місцевими компаніями, що вже працюють на цих ринках. Це дозволяє швидко отримати доступ до ресурсів, клієнтів і технологій.

7) Прямі іноземні інвестиції (ПІІ): ТНК можуть створювати власні виробничі потужності в іноземних країнах, інвестуючи в будівництво нових заводів або розширення існуючих потужностей. Це найбільш ризикований і витратний спосіб, але він дозволяє компанії контролювати всі етапи виробничого процесу і адаптувати продукцію до вимог місцевого ринку.

ТНК можуть також використовувати і стратегію мобільності робочої сили та аутсорсингу для зниження витрат на виробництво або послуги. «Аутсорсинг (з англ. outsourcing – використання зовнішнього джерела/ресурсу) – це передача організацією певних видів або функцій підприємницької діяльності іншій компанії, що діє в потрібній області, на підставі договору» [9]. Вони передають частину бізнес-процесів (наприклад, виробництво або обслуговування) іноземним компаніям чи спеціалізованим підрядникам. Це дозволяє оптимізувати витрати, використовуючи дешеву робочу силу або дешевші ресурси.

Кожен із вищенаведених шляхів виходу компанії на міжнародні ринки є ризиковим. Звичайно, що ТНК не буде відкривати дочірні компанії у будь-якій країні. Для мінімізації своїх ризиків компанія обирає країну, враховуючи та підсумовуючи нижченаведені фактори:

1) Рівень економічного розвитку країни: Країни з високим рівнем економічного розвитку зазвичай пропонують стабільну інфраструктуру, високий рівень споживчого попиту і доступ до висококваліфікованої робочої сили. Однак для філій з орієнтацією на виробництво або аутсорсинг часто обираються країни з меншим рівнем розвитку, де трудові витрати нижчі.

2) Вартість робочої сили: Вартість праці вважається з ключових факторів для багатьох ТНК, особливо для тих, що працюють у сфері виробництва або аутсорсингу.

«Аутсорсинг – це модель віддаленого найму, при якій бізнес-завдання компанії делегуються третім особам, фахівцям у певній сфері. При аутсорсингу компанія-виконавець часто отримує доступ до бізнес-процесів, сервісів, систем, інфраструктури компанії-замовника» [24].

Країни з дешевою робочою силою (наприклад, в Азії або Латинській Америці) можуть бути привабливими для таких інвестицій. На початку 90-х років минулого сторіччя дуже привабливою країною з цього аспекту вважалась КНР, але наразі ситуація дещо змінилася і транснаціональні корпорації все частіше дивляться у бік африканських країн.

3) Рівень інфляції та валютна стабільність: ТНК намагаються уникати країн із високою інфляцією чи нестабільними валютами, оскільки це може збільшити фінансові ризики.

4) Політична стабільність: Для ТНК важливо, щоб країна мала стабільну політичну ситуацію, оскільки політична нестабільність може призвести до економічних чи соціальних криз, що ставить під загрозу їхні інвестиції.

5) Регулювання та підтримка бізнесу: Наявність державної підтримки для іноземних інвесторів (наприклад, податкові пільги, субсидії, зниження мит) може бути вирішальним фактором при виборі місця для відкриття філії.

6) Захист прав власності: ТНК зазвичай обирають країни з надійною правовою системою, що забезпечує захист інтелектуальної власності, договорів та інших прав власності.

7) Корупція правової системи: Високий рівень корупції і неефективність правової системи можуть значно ускладнити ведення бізнесу, тому ТНК намагаються уникати таких країн.

8) Рівень освіти та кваліфікація робочої сили: ТНК можуть вибирати країни з високим рівнем освіти та кваліфікації працівників, що важливо для галузей, які орієнтовані на високий рівень технології.

9) Культурні фактори: Культурні відмінності можуть впливати на способи ведення бізнесу, комунікацію, стосунки з працівниками і

споживачами. Країни, де культурні цінності або мови близькі до тих, що має ТНК, можуть бути більш привабливими.

10) Демографічна ситуація у країні: Важливо враховувати демографічну ситуацію в країні: розмір і склад населення, його середній вік, а також рівень урбанізації, що може впливати на споживчий попит і доступність робочої сили.

11) Податкова політика: Для ТНК важливо знати, які податки будуть стягуватися на прибуток, на доходи з дивідендів, а також на товари та послуги, які будуть імпортуватися чи експортуватися.

12) Митні бар'єри і торгові угоди: Наявність митних бар'єрів або торгових обмежень може суттєво вплинути на рішення ТНК. У свою чергу, країни з підписаними торговими угодами або вільними торговими зонами є привабливими для інвестицій.

13) Транспортна інфраструктура: Країни з добре розвинутою транспортною мережею (аеропорти, порти, дороги, залізниці) є привабливими для інвестицій, оскільки це полегшує логістику та знижує витрати на транспортування товарів.

14) Енергетична інфраструктура: Важливим фактором є наявність стабільного постачання енергії (електроенергія, газ, вода), а також ціни на енергоресурси.

15) Екологічні стандарти та вимоги: Країни з суворими екологічними нормами можуть вимагати від транснаціональних корпорацій додаткових витрат на відповідність стандартам, що впливає на вибір місця для філії.

16) Наявність місцевих конкурентів: Вибір країни для будівництва філії залежить від рівня конкуренції на місцевому ринку. Наявність сильних місцевих гравців може ускладнити вступ на ринок, але також може бути знаком стабільного попиту.

17) Геополітичне розташування: Географічна близькість до основних ринків збуту або джерел сировини може значно знизити витрати на транспортування та покращити логістичні ланцюги. Якщо країна є частиною

міжнародної торгової організації або має вигідні торгові угоди з іншими країнами, це також буде важливим фактором для ТНК.

Чинники, що визначають вибір країни для розташування дочірньої філії ТНК, вказано на рис. 1.6.

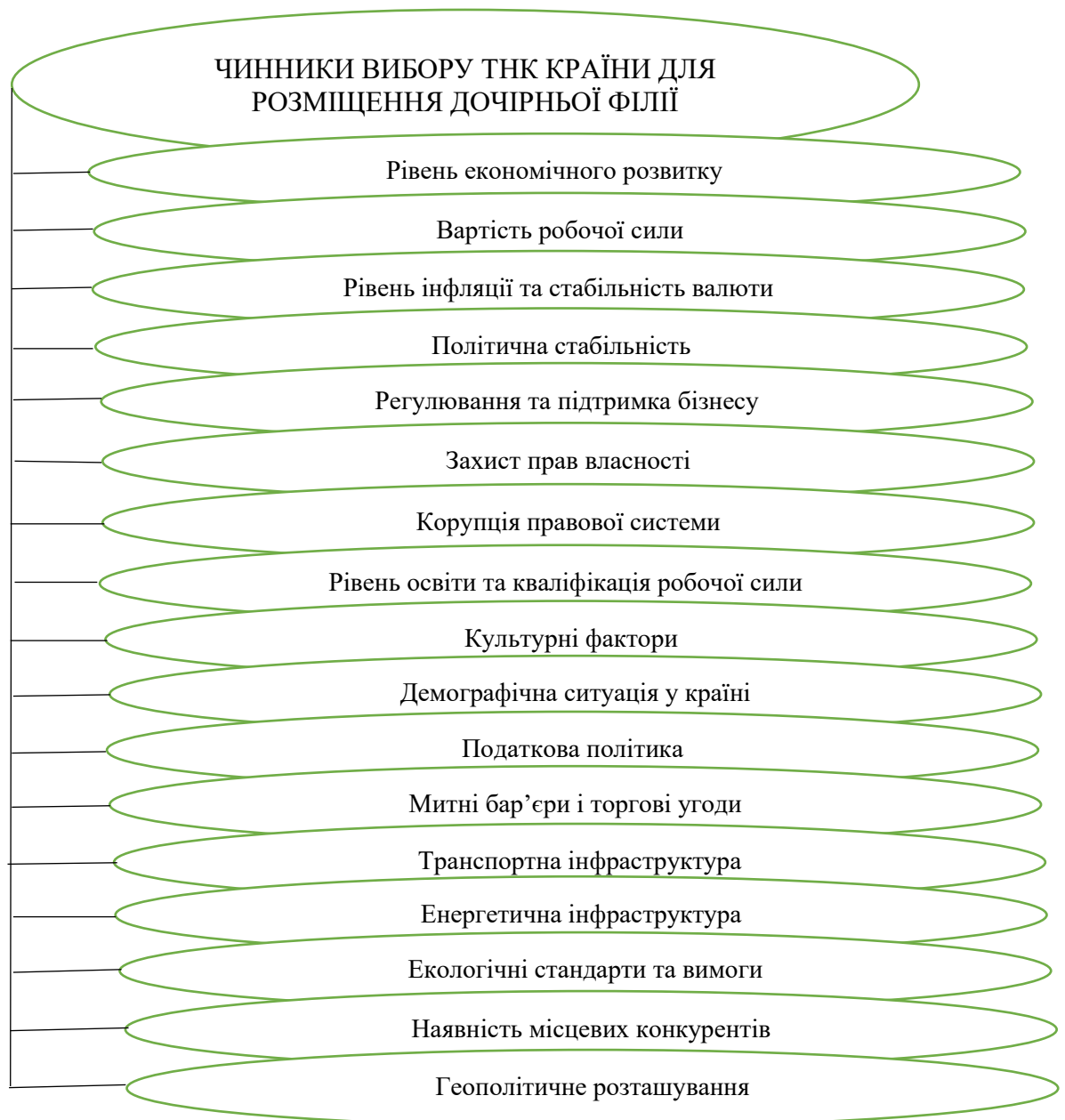

Рис. 1.6. Чинники вибору країни для розташування дочірньої філії ТНК
(розроблено автором)

Таким чином, функціонування ТНК на міжнародному ринку базується на їх здатності адаптувати свої стратегії і операції до різних економічних,

політичних і культурних умов в різних країнах. Натомість, не менш важливим буде вибір країн для розташування своїх філій, від чого і будуть залежати вищезазначені умови.

1.3. Роль ТНК в світовій економіці, позитивні та негативні наслідки їх діяльності

Звичайно, що вплив ТНК на світову економіку не можливо переоцінити. Вони впливають майже на всі галузі світового господарства, сумарно їх грошові потоки перевищують ВВП більшості розвинутих країн. Під контролем ТНК знаходиться домінуюча частина світового виробництва.

«На сьогоднішній день ядром світової економічної системи являються понад 500 ТНК. Всього у світі діють приблизно 60 тис. фінансово-промислових груп і ТНК, що мають біля 250 тис. філіалів за межами країн базування. Під їх керівництвом відбувається контроль 50% світового промислового виробництва, проводяться понад 70% операцій торгівлі у світі, з них 40% – усередині ТНК (які відбуваються за трансфертними цінами, що формуються не під впливом ринку, а з урахування довгострокової політики материнської компанії), 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технології і ноу-хау» [10].

«Загальний дохід великих ТНК, які подали СВСР, складає 60% світового ВВП. У США – це 67%, Китаю – 46%, Франції та Канаді – 70%, Італії та Великобританії – 40%» [27].

Окреслимо позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК у сучасному світі, які представлено у табл. 1.1.

Позитивні наслідки діяльності ТНК:

1) Економічне зростання та створення робочих місць: ТНК вносять значний внесок у створення робочих місць у країнах, де вони працюють, що допомагає знижувати рівень безробіття. Завдяки інвестиціям ТНК в

інфраструктуру та виробництво можуть зростати місцеві підприємства і сприяти розвитку економіки.

«Загальна кількість зайнятих працівників у 500 найбільших ТНК світу становить понад 65 млн осіб. Згідно з даними рейтингу «Fortune Global 500» 20 найбільших ТНК забезпечують робочими місцями понад 9 млн осіб» [26].

Таблиця 1.1

Позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК у світовій економіці
(розроблено автором)

Позитивні тенденції	Негативні тенденції
• Економічне зростання та створення робочих місць • Передача технологій та інновацій • Покращення інфраструктури • Зростання конкурентоспроможності • Збільшення податкових надходжень	• Економічна залежність та монополізація ринку • Використання дешевої праці та експлуатація трудових ресурсів • Негативний вплив на навколишнє середовище • Занепад культурних особливостей • Перехід прибутків в інші країни • Соціальні нерівності та погіршення умов життя

2) Передача технологій та інновацій: ТНК часто є лідерами в технологічних інноваціях, і їхня діяльність сприяє трансферу технологій до країн, де вони працюють. Це може призвести до підвищення ефективності та конкурентоспроможності місцевих підприємств.

3) Покращення інфраструктури: Інвестиції ТНК в інфраструктуру (дороги, порти, електронні мережі) можуть стимулювати розвиток інфраструктури в країнах, що приймають. Це створює можливості для розвитку малого та середнього бізнесу, покращує умови для бізнесу та підвищує якість життя.

4) Зростання конкурентоспроможності: ТНК можуть підвищити конкуренцію на місцевих ринках, що стимулює розвиток інших компаній, сприяє підвищенню якості товарів і послуг, а також зниженню цін.

5) Збільшення податкових надходжень: Діяльність ТНК може забезпечити значні податкові надходження до бюджету країни, що дозволяє урядам фінансувати соціальні програми, інфраструктуру та інші важливі ініціативи.

Негативні наслідки діяльності ТНК:

1) Економічна залежність та монополізація ринку: ТНК можуть створювати залежність від іноземних інвестицій, що робить національну економіку вразливою до змін в інтересах корпорацій. Великі компанії часто займають домінуючі позиції на ринку, що може призвести до монополізації та зниження конкуренції.

2) Використання дешевої праці та експлуатація трудових ресурсів: ТНК часто використовують дешеву працю в країнах, де рівень зарплат є низьким. Це може призвести до поганих умов праці, низьких зарплат і відсутності соціального захисту для працівників.

3) Негативний вплив на навколишнє середовище: ТНК можуть значно впливати на навколишнє середовище через інтенсивне використання природних ресурсів, забруднення повітря і води, а також створення відходів. Проте, більшість сучасних ТНК підтримують екологічні ініціативи і дотримуються концепції сталого розвитку.

«Щоб отримати конкурентні переваги, ТНК досить часто зменшують витрати на природоохоронні заходи, запроваджують новітні технології та збільшують масштаби перевиробництва, розміщують виробництво в країнах з дешевою робочою силою та з відсутністю контролю за виконанням екологічних норм та законів» [26].

4) Занепад культурних особливостей: Оскільки поняття «транснаціональна корпорація» тісно пов'язане із глобалізацією, то можна

сказати, що ТНК сприяють поступовому занепаду місцевих культур та традицій. Особливо це відноситься до харчової галузі.

5) Перехід прибутків в інші країни: ТНК часто використовують офшорні зони для мінімізації податків або перенаправлення прибутків у країни з вигідними податковими умовами, що зменшує податкові надходження в країнах, де вони фактично ведуть бізнес.

6) Соціальні нерівності та погіршення умов життя: ТНК можуть погіршувати соціальні нерівності, якщо їхня діяльність веде до концентрації багатства у руках малого числа людей або компаній, водночас збільшуючи рівень бідності серед низькооплачуваних працівників.

Отже, діяльність ТНК має доволі неоднозначний вплив на світову економіку. З одного боку вони передають науковий прогрес, стимулюють розвиток національних економік та покращують місцеву інфраструктуру. З іншого боку знищують національну самоідентичність, породжують нерівність та монополізують економіку. Не можливо дати об'єктивну оцінку їх діяльності, але і змінити щось також неможливо. ТНК стали важливою ланкою сучасної світової економічної системи і ніяке законодавство не в змозі протидіяти їх існуванню. Варто приймати усі плюси діяльності ТНК та намагатися зменшити вплив від негативних наслідків їх діяльності.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

2.1. Історичний розвиток ТНК, найбільші та наймогутніші корпорації сьогодення

Як було зазначено в першому розділі бакалаврської кваліфікаційної роботи, поява та розвиток ТНК тісно пов'язані з процесом глобалізації. Глобалізація почалася після закінчення Другої світової війни, що дало змогу одним країнам вільно виходити на ринки інших. Місцевим корпораціям стає тісно вести свою господарську діяльність в межах своєї держави, тому вони поступово починають виходити за її межі. Так і поступово починають з'являтися перші сучасні ТНК.

Основні мотиви виходу місцевих корпорацій на міжнародний простір:

1) Пошук більш дешевих факторів виробництва, зокрема бажання компаній уникнути місцевого законодавства материнської країни та знайти для компанії дешеві та якісні фактори виробництва (зокрема це стосується робочої сили).

2) «Вихід на нові ринки (особливо на ті, доступ на які обмежений митними бар'єрами)» [8].

3) Оптимальне розташування підприємств біля сировини для виробництва або біля ринків збуту.

4) «Зниження рівня конкуренції при придбанні активів іноземних фірм, діючих на одному з ТНК ринку» [9].

5) «Можливості досягнути позитивного ефекту зростання масштабу виробництва (знижуючи загальні середні витрати)» [10].

Якщо не ототожнювати, то перші ТНК починають з'являтися ще наприкінці XIX сторіччя, коли були перші прояви сучасного поняття «глобалізація». В умовах індустріальної революції, коли швидкий розвиток

транспорту (залізниць, пароплавів) і комунікацій (телеграф, телефон) дозволяв підприємствам розширювати свою діяльність за межі національних кордонів, почали з'являтися перші транснаціональні корпорації. Проте, спочатку Перша світова війна, потім Велика депресія і згодом Друга світова війна не дали можливості більшості ТНК того часу продовжувати своє існування.

Першою сучасною ТНК, що продовжує існувати і зараз, можна вважати корпорацію Royal Dutch Shell.

Royal Dutch Shell утворилася в 1907 році через злиття двох компаній: британської Shell Transport and Trading Company та голландської Royal Dutch Petroleum Company. Це злиття було одним з перших прикладів створення транснаціональної корпорації в сучасному розумінні, оскільки об'єднало компанії з різних країн (Нідерланди та Великобританія) і охопило міжнародні ринки.

Вже на момент свого створення Shell мала активи в багатьох країнах світу, зокрема в Азії, Європі та Північній Америці, що дозволило їй стати глобальним гравцем на ринку нафти та газу, що стають дуже важливими компонентами більшої частини світового виробництва XX сторіччя і сьогодні.

Як і інші ТНК, Shell використовує модель вертикальної інтеграції: компанія займається видобутком, переробкою, транспортуванням і збутом нафти та газу, що дозволяє їй контролювати всі етапи виробничого процесу. Ця структура дозволяє Shell адаптуватися до змін у світовій економіці і знижувати ризики від коливань на ринку енергоносіїв.

Royal Dutch Shell активно залучала інвестиції на міжнародних фінансових ринках і згодом стала однією з найбільших та найвпливовіших корпорацій світу. Її вплив в економіці багатьох країн, де вона здійснює діяльність, можна порівняти з державними структурами.

На сьогоднішній день Royal Dutch Shell продовжує бути однією з найбільших транснаціональних корпорацій у світі, займаючи провідні позиції в енергетичному секторі. Компанія працює в більш ніж 70 країнах і займається

не тільки видобутком нафти та газу, а й інвестує в альтернативні джерела енергії, зокрема в відновлювальні джерела та електричні автомобілі. Shell активно займається переходом до сталого розвитку, включаючи впровадження технологій зниженої викидів CO₂ і розробку нових енергетичних рішень. Це відповідає сучасним вимогам до корпорацій, які повинні враховувати екологічні та соціальні фактори.

Отже, як можна побачити на прикладі Royal Dutch Shell, успіх ТНК тісно пов'язаний з провадженням постійних технічних та нематеріальних інновацій і напряду залежить від можливості корпорації пристосуватися до сучасних світових тенденцій. Незважаючи на чітко виражений вектор компанії, що був притаманний їй від самого початку свого існування, нині компанія починає займатися зовсім іншою діяльністю, що відповідає сучасним вимогам і тенденціям сталого розвитку, що у свою чергу допомагає ТНК диверсифікувати свої ризики та залишатися однією із наймогутніших транснаціональних корпорацій сьогодення.

Якщо проаналізувати сучасний топ найвпливовіших ТНК, то можна дійти до висновку, що більша частина корпорацій у цьому рейтингу пов'язують свою основну діяльність із сучасними технологіями. Наразі, до рейтингу найвпливовіших ТНК відносять наступні корпорації: Apple (AAPL), Microsoft (MSFT), Saudi Aramco (2222.SR), Alphabet (GOOG), AMAZON (AMZN), NVIDIA (NVDA), Tesla (TSLA), Meta Platforms (META), Berkshire Hathaway (BRK-B), TSMC (TSM). Як можна помітити, більшість ТНК походять саме з США, найвпливовішої країни цього світу. Відсутність у рейтингу країн з КНР можна пов'язати з економічною відсталістю країни у минулому сторіччі, а як можна побачити, майже всі компанії із рейтинга існують більше ніж 20 років.

Рейтинг найвпливовіших ТНК світу зазначено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Рейтинг найбільших компаній світу за ринковою капіталізацією
(розроблено автором на основі [11])

Рейтинг	Назва ТНК	Рік заснування	Діяльність	Країна походження	Ринкова капіталізація, дол. США
1	Apple (AAPL)	1976	ПЕ, ПЗ, ОС	США	3,022 трлн
2	Microsoft (MSFT)	1975	ПЗ, онлайн сервіси, ігри	США	2,534 трлн
3	Saudi Aramco (2222.SR)	1933	Нафта і газ	Саудівська Аравія	2,087 трлн
4	Alphabet (GOOG)	1998	ПЗ, ОС, пошук, реклама	США	1,554 трлн
5	AMAZON (AMZN)	1994	Торгівля, стрімінг, ОС	США	1,337 трлн
6	NVIDIA (NVDA)	1993	Залізо, стрімінг	США	1,052 трлн
7	Tesla (TSLA)	2003	Автовиробництво	США	886 млрд
8	Meta Platforms (META)	2004	СМ, ПЗ	США	759 млрд
9	Berkshire Hathaway (BRK-B)	1839	Холдингова компанія	США	743 млрд
10	TSMC (TSM)	1987	Мікропроцесори	Тайвань	526 млрд

Підсумовуючи, можна сказати, що наймогутніші ТНК сучасного світу домінують на світовому ринку завдяки своїм інноваціям, сильним брендам і здатності адаптуватися до змін у глобальній економіці. Вони займаються різними напрямками бізнесу, від технологій до енергетики і споживчих товарів, і мають величезний вплив на світову економіку.

2.2. Актуальні проблеми та виклики для ТНК у світовій економіці

ТНК виступають однією з ключових ланок світового господарства. ТНК поступово збільшують обсяги виробництва своєї продукції, розширюють асортимент, згодом охоплюють інші галузі. Проте, світ також не стоїть на місці. Поступово на ринку з'являються нові гравці, змінюється чинне

законодавство в материнських країнах, та країнах, де розташовані їх філії, посилюються протекціоністські настрої. Все це так чи інакше може впливати на діяльність ТНК. До основних проблем та викликів для ТНК у світовій економіці можна віднести наступне (рис. 2.1):

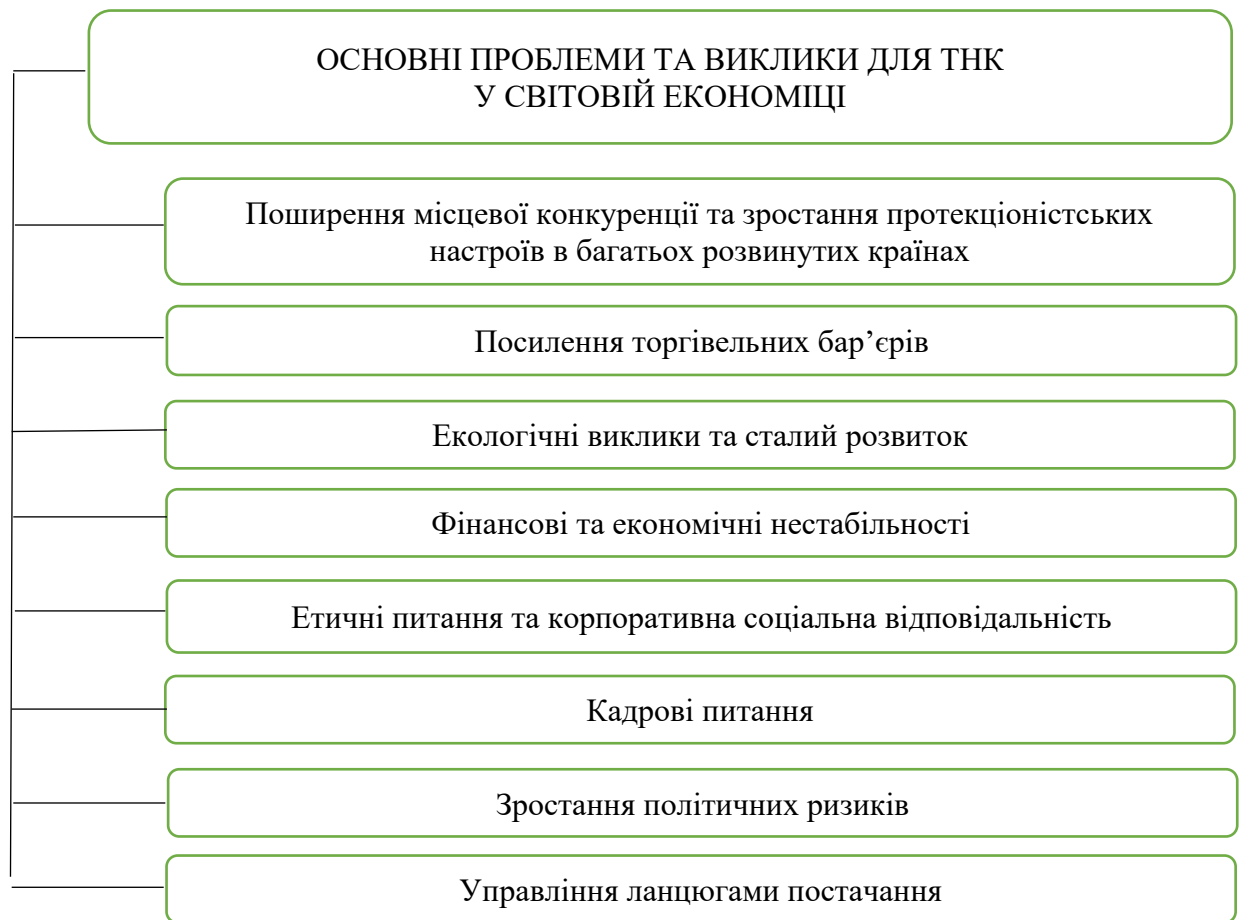

Рис. 2.1. Проблеми та виклики для ТНК у світовій економіці
(розроблено автором)

1) Поширення місцевої конкуренції та зростання протекціоністських настроїв в багатьох розвинутих країнах.

Нині з'являється все більше і більше виробників, що орієнтовані на місцевого споживача. Вони першочергово орієнтуються на якість продукції, і більш поінформовані про смаки та вподобання місцевого населення. Також ці виробники мають підтримку з боку уряду, і деякі уряди у свою чергу ведуть протекціоністську політику. Так, звісно, що само по собі одиничне виробництво не зможе ніяк вплинути на діяльність ТНК, але коли їх стає

багато і вони мають різносторонню підтримку з боку уряду, то це може негативно вплинути на рівень продажів тієї чи іншої продукції ТНК.

2) Посилення торгівельних бар'єрів.

Згідно даних Світової організації торгівлі (СОТ), «торгівельна політика стає більш жорсткою та набуває протекціоністського характеру. Так, країни «великої двадцятки» посилюють бар'єри, запроваджуючи нові протекціоністські заходи, такі як експортні обмеження на різні продукти, нові квоти та тарифи. З 2008 року урядами цих держав було введено понад 1,5 тис. нових обмежувальних заходів, а усунуто лише 387, крім того спостерігається посилення імміграційного контролю. Як наслідок, спостерігається порушення ланцюгів постачання ТНК, а також здатність користуватися альтернативними ланцюгами постачання (включаючи підвищення стандартів працевлаштування та екологічної політики). Особливо це стосується вертикально інтегрованих корпорацій» [12].

3) Екологічні виклики та сталий розвиток.

Відповідальність за екологічний слід та спроби мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище стають важливими аспектами для ТНК. Законодавчі ініціативи щодо змін клімату, такі як Паризька угода, змушують компанії втілювати сталі бізнес-практики, що може вимагати великих інвестицій у нові технології та процеси. Окрім законодавчих ініціатив, споживачі (особливо це стосується населення розвинутих країн) дедалі більше надають перевагу екологічно чистим та етичним продуктам, поступово змінюючи попит на ринках. Хоча це все ще не можна назвати глобальною проблемою для ТНК, проте корпорації повинні швидко адаптувати свої стратегії до нових тенденцій споживчої поведінки та вимог прогресивних законодавств, щоб зберегти свою конкурентоспроможність.

4) Фінансові та економічні нестабільності.

Коливання валютних курсів, інфляція, зміни в податковій політиці і глобальні економічні кризи можуть вплинути на операційну діяльність ТНК.

Вони мають управляти валютними ризиками, планувати фінансову стабільність і підтримувати стійкість до зовнішніх економічних потрясінь.

5) Етичні питання та корпоративна соціальна відповідальність.

ТНК стикаються з підвищеними вимогами до соціальної відповідальності, включаючи справедливі умови праці, боротьбу з корупцією, права людини та підтримку соціальних ініціатив. Також, незважаючи на зв'язки багатьох ТНК з СОТ, ця організація активно стежить та намагається протидіяти проявам недобросовісної конкуренції, що може вплинути на діяльність та імідж деяких ТНК.

«Вже минули часи, коли діяльність ТНК була переважно зосереджена на потребах акціонерів та максимізації прибутку. На тлі зниження довіри до бізнесу, посилення регуляторного контролю та штрафів за невиконання вимог державного законодавства, ТНК просто змушені збільшити свою соціальну відповідальність. Вимоги стають все більш жорсткими – внески до місцевих громад, створення доступного продукту для місцевого населення, справедливої політики з оплати праці, тобто ТНК все частіше обирають стратегії, що враховують широкого кола зацікавлених сторін (включаючи споживачів, працівників, суспільства в цілому та навколишнє середовище)» [12].

6) Кадрові питання.

Управління великими, мультикультурними командами в різних країнах вимагає ефективних стратегій для залучення, розвитку та утримання талантів. Крім того, умови праці, що постійно змінюються, дистанційна робота та потреба в розвитку нових навичок у співробітників потребують великих капіталовкладень та чітко налагодженої кадрової структури.

7) Зростання політичних ризиків.

Зростання соціальної напруги, збільшення кількості гарячих точок, торговельні війни та постійні суперечки між провідними державами можуть негативно вплинути на діяльність ТНК. До того ж, ТНК не можуть залишатися осторонь від політичних суперечок. На прикладі війни України з РФ можна

побачити, що корпорації повинні були обирати сторону. З одного боку це призупинення діяльності частини виробничих потужностей та втрата великої кількості споживачів, з іншого – негативний вплив на імідж ТНК.

8) Управління ланцюгами постачання.

Переривання ланцюгів постачання, особливо після пандемії COVID-19, виявило слабкі місця у глобальних поставках. ТНК повинні адаптувати свої ланцюги постачання, забезпечувати гнучкість і реагувати на глобальні збої, мінімізуючи ризики, пов'язані з виробничими потужностями та транспортуванням.

Отже, з низки представлених вище викликів, на нашу думку, можна виділити такі ключові, які перешкоджають розвитку ТНК:

1. Проблема миру і війни, оскільки мирне співіснування країн є необхідною умовою для ефективної діяльності ТНК. Якщо ТНК, яка виробляє компонент кінцевого продукту, знаходиться в зоні військового конфлікту, під загрозою взагалі все виробництво компанії.

2. Фінансова проблема, яка, перш за все, пов'язана з фінансово-економічними кризами, імовірність появи яких найбільше впливає на діяльність ТНК.

3. Проблема взаємовідносин держав з ТНК, негативний момент якої для ТНК полягає в тому, що на міжнародні корпорації може чинити тиск уряд приймаючої країни, щоб втягнути її в конфронтацію.

4. Екологічна проблема як одна з глобальних проблем сучасності, яка проявляється в різкому загостренні протиріч у стосунках між суспільством і природою.

У підсумку можемо зазначити, що кожна із зазначених вище проблем турбує ТНК. При цьому, якщо основною метою діяльності ТНК є максимізація прибутку, то приймаюча держава повинна сприяти розвитку інноваційного вектору саме національної економіки. Тому з двох сторін: ТНК та приймаючої країни ми можемо спостерігати двояку роль, яка полягає у поєднанні

негативних ознак впливу на міжнародну економічну діяльність поряд із позитивними.

2.3. Глобальні економічні зміни та перспективи розвитку ТНК у майбутньому

Незважаючи на актуальні проблеми ТНК, вони продовжують розвиватися та адаптуватися до сучасних умов. Тим більше їх вплив та обсяги виробництва у довгостроковій перспективі збільшуються.

«Процеси фінансової глобалізації, а також інтеграція країн у світову фінансову систему – неминучі, а результат функціонування міжнародної економіки під впливом транснаціональних корпорацій (ТНК) постійно зростає» [6].

«Загалом, уряди розвинених країн зацікавлені у збереженні й розвитку потужних ТНК, які здатні застосовувати гнучкі адаптивні моделі функціонування, незважаючи на обсяги їх діяльності» [13].

Отже, розвиток ТНК проходить паралельно із процесом глобалізації, а майбутнє корпорацій визначається низкою глобальних економічних, технологічних, екологічних і соціальних змін.

По-перше, це зміни у міжнародному економічному законодавстві стосовно офшорних зон. У останні роки уряди країн, міжнародні організації та великі фінансові інститути активно працюють над боротьбою з податковими ухиляннями через офшорні зони. Ініціативи, що борються з переміщенням прибутку в низькоподаткові юрисдикції, а також вимоги щодо прозорості і автоматичного обміну податковою інформацією, змушують офшорні зони адаптуватися. Зокрема, підвищується вимога до розкриття інформації про власників компаній. Ймовірно, що в недалекому майбутньому офшорні зони можуть припинити своє існування, що буде мати безпосередній вплив на діяльність багатьох корпорацій. Проте, одночасно з цим в багатьох країнах змінюються податкові системи, зокрема через податкові реформи та

спрощення процедур для бізнесу. Більш сприятливі національні податкові системи можуть стати альтернативою традиційним офшорним зонам, знижуючи потребу в офшорних структурах. Крім того, економічні стимули для розвитку бізнесу, такі як податкові канікули або знижені ставки для стартапів, можуть зробити офшори менш затребуваними.

По-друге, це поява нових конкурентів. З кожним роком кількість ТНК все збільшується. Причому, значна частина виникає у Китаї. Декілька десятиріч тому ця країна виступала базою для дочірніх компаній корпорацій розвинутих країн. Нині Китай є одним з найбільш ринків для іноземних ТНК, і це відкриває великі можливості для західних корпорацій, які хочуть отримати доступ до понад 1,4 млрд споживачів. Проте зараз Китай стає домом для багатьох нових китайських ТНК, що активно просуваються на міжнародний ринок та складають не аби-яку конкуренцію для давніх міжнародних гравців. Китайський уряд буде підтримувати свої ТНК у їхній міжнародній експансії, спряючи розвитку інфраструктури та збереженню конкурентоспроможності китайських компаній на глобальному рівні.

Поглиблення конкуренції на міжнародному рівні позитивно впливає на якість продукції корпорацій та змушує їх терміново впроваджувати нові технології. У свою чергу, швидкий розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, великі дані, Інтернет речей і автоматизація, змушує ТНК змінювати свої стратегії виробництва і маркетингу. Наприклад, автоматизація виробництва та використання роботів знижують потребу в людській праці, що може призвести до скорочення витрат, але й до змін у стратегії управління персоналом. Онлайн-продажі, цифрові платформи, використання мобільних додатків і нових каналів комунікації дають можливість ТНК досягати глобальних ринків з мінімальними витратами.

З іншого боку, технологічний прогрес виступає підготовчим етапом для ТНК, що у майбутньому їм доведеться зіткнутися зі значним збільшенням попиту внаслідок зростання кількості населення.

Зростаючий акцент на сталий розвиток та екологічну відповідальність вимагає від ТНК змінювати свої підходи до ведення бізнесу. Уряди і споживачі дедалі більше звертають увагу на екологічний слід корпорацій, що призводить до зміни бізнес-моделей. ТНК повинні враховувати вимоги щодо зниження викидів вуглецю, використання відновлюваних джерел енергії, переробки відходів і підтримки соціальних ініціатив, що забезпечує стійкість бізнесу в умовах змінного регуляторного середовища.

З популяризацією в останні роки принципів корпоративної соціальної відповідальності та запровадженням індексу Dow Jones Sustainability Index провідні ТНК світу фактично влаштували змагання своїх звітів. Про факт залучення ТНК до цього аспекту свідчить неухильне збільшення згаданого індексу у світовому масштабі (рис. 2.2.).

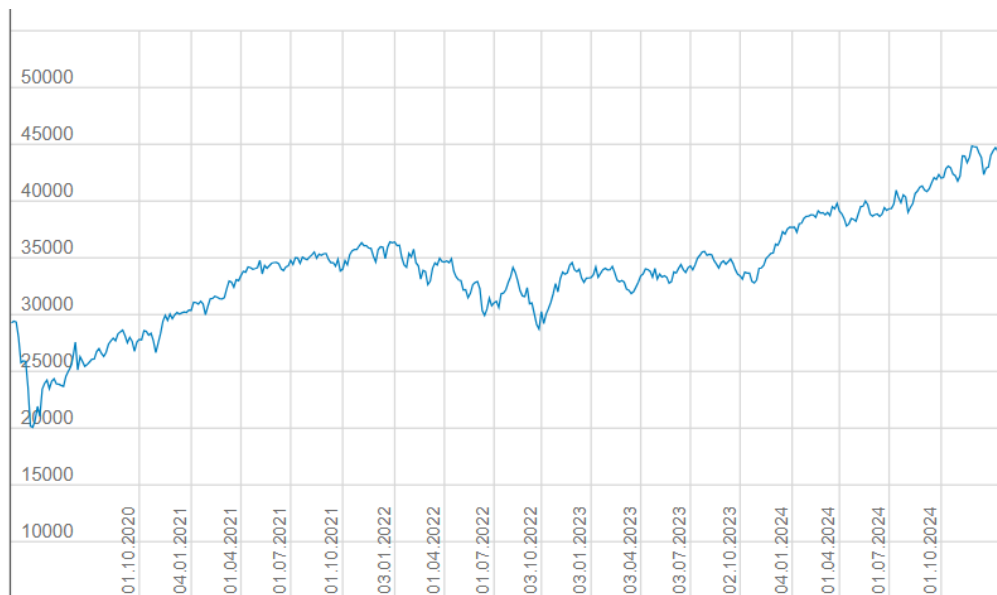

Рис. 2.2. Динаміка Dow Jones Sustainability Index [13]

Таким чином, глобальні економічні зміни створюють як нові можливості, так і виклики для ТНК. Корпораціям необхідно бути гнучкими, швидко адаптуватися до змін, враховувати геополітичні та економічні ризики, а також вчасно реагувати на нові технологічні, екологічні та соціальні вимоги. ТНК, які зможуть інтегрувати ці зміни в свої стратегії, зможуть зберегти конкурентоспроможність і стійкість на глобальному ринку.

РОЗДІЛ 3.

ТЕНДЕНЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Вплив діяльності світових ТНК на економіку України

Більшу частину минулого сторіччя Україна знаходилась у складі СРСР, а тому відкриття філій західних ТНК для планової економіки було неможливим. У цей період історії України можна виділити великі радянські підприємства, що мали різні частини виробництва у різних республіках СРСР. Вони не зовсім відповідають поняттю «транснаціональна корпорація», проте їх можна назвати специфічними радянськими ТНК, адже ці підприємства мають певні ознаки ТНК. Значна доля цих підприємств існує і понині, проте має застарілі виробничі потужності, і, через зміну курсу колишніх соціалістичних країн не функціонують у єдиному режимі, як це було за радянських часів.

Після проголошення незалежності України у 1991 році почався процес інтеграції країни у світову економіку. Звичайно, що ТНК не могли обійти цей процес стороною і прийняли Україну та інші постсоціалістичні країни як цікаві об'єкти для здійснення своїх інвестицій. Можна виділити наступні фактори, що сприяли потоку ПІІ в Україну після розпаду СРСР:

- 1) Приватизація державних підприємств, що відкривало нові можливості для іноземних інвестицій.
- 2) Лібералізація зовнішньої торгівлі, зниження бар'єрів для іноземних товарів і капіталу.
- 3) Приведення законодавства до стандартів міжнародної економіки, що стало привабливим для ТНК, які прагнули зростання на нових ринках.
- 4) Вступ до міжнародних економічних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та СОТ, створив умови для розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій.

5) Спрощення умов для іноземних інвестицій, що стало привабливим для ТНК, бажаючих розширити свої ринки.

6) Наявність висококваліфікованої робочої сили з порівняно низькими зарплатами в порівнянні з країнами Європи чи Північної Америки, та значно кваліфікованою робочою силою в порівнянні з країнами Азії та Африки.

7) Величезний потенціал в енергетичних ресурсах, сільському господарстві та металургії. Компанії, що спеціалізувалися на видобутку, обробці та експорті сировини, побачили вигоди від інвестування в Україну.

8) Україна має вигідне географічне розташування, що робить її важливим об'єктом для ТНК:

- вона є мостом між Європою та Азією, що забезпечує зручний доступ до важливих ринків як у ЄС, так і в Центральній Азії;

- це створює можливості для розвитку логістики, транспорту та інфраструктури, де ТНК можуть ефективно здійснювати свою діяльність.

9) Міжнародні фінансові інституції (МВФ, Світовий банк, ЄБРР) надавали Україні кредити та фінансову допомогу для проведення економічних реформ. Це сприяло стабілізації економіки, що в свою чергу створювало сприятливі умови для інвестування з боку ТНК.

10) Незважаючи на тотальну бідність в Україні у перше десятиріччя після проголошення незалежності, з початком ринкових реформ в Україні почав зростати середній клас, що мав попит на продукцію ТНК, які працювали в галузях, орієнтованих на споживчий ринок (харчова промисловість, роздрібна торгівля, послуги).

Проте, незважаючи на всі свої переваги, Україна не змогла зробити сприятливий інвестиційний клімат і посідає одне з останніх місць у рейтингу по залученню ПІІ серед країн Центральної та Східної Європи.

«Прямі іноземні інвестиції за тринадцять років незалежності становили лише 5,3 млрд дол. Наприклад, Чехія за такий час отримала понад 20 млрд дол. Щорічні інвестиції в Польщу становлять 4-5 млрд дол., тоді як в Україну – 0,5

млрд. За обсягами іноземних інвестицій на душу населення Україна поступається навіть Албанії та Казахстану» [8].

«Серед компаній, які вклали прямі закордонні інвестиції (ПЗІ) в українську економіку, провідне положення займають американські корпорації. За останні 10 років їх прямі капіталовкладення досягли 898 млн дол. (16,8% від загального обсягу ПЗІ залучених до України). За компаніями США йдуть інвестори з Кіпру – 603 млн дол. (11,3%), Великої Британії – 511 млн дол. (9,6%), Нідерландів – 399 млн дол. (7,5%), Британських Віргінських островів – 337 млн дол. (6,3%),Німеччини – 322 млн дол. (5,8%), Швейцарії – 312 млн дол. (5,1%), Австрії – 273 млн дол. (3,9%), Республіки Корея – 171 млн дол. (3,2%)» [8]. Зазначену інформацію представлено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Надходження ПЗІ в Україну від світових ТНК
впродовж 2014-2024 років (складено автором на основі [8])

«Україна як промислова держава транснаціональним корпораціям нецікава. Такий висновок можна зробити проглянувши список глобальних

корпорацій, представлених на вітчизняному ринку: Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash&Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco та деякі інші ТНК» [14].

До причин незацікавленості ТНК та низького рівня ПІІ в Україну можна віднести:

1) Постійні зміни урядів України, невизначеність щодо курсу реформ і державної політики.

2) Геополітичні ризики, зокрема збройний конфлікт України з Росією з 2014 року, негативно вплинули на економічну ситуацію в країні, створюючи додаткові ризики для іноземних інвесторів.

3) Корупція залишається однією з основних перепон для залучення інвестицій:

3.1) «Згідно з результатами опитування, корупція посідає друге місце серед основних проблем для України (71,6%) після повномасштабного вторгнення Російської Федерації (89,7%)» [15].

3.2) «Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції за 2023 рік, додавши 3 бали. Такі дані опублікувала Transparency International Ukraine. Тепер країна займає 104 позицію поміж 180 країн» [16]. У 2024 році цей показник досяг 35 балів і Україна посіла 105 місце серед 180 країн [17] (Додаток В).

4) Судова система в Україні не завжди ефективно захищає інвесторів від незаконних або несправедливих дій. Затримки в розгляді справ, політичний вплив на суди – усе це створює додаткові бар'єри для інвестицій.

«Оцінка ефективності судової системи в Україні в 2023 році становила 2,73 бали за 5-бальною шкалою» [18]. А у 2024 році цей показник знизився до 2,6 балів [19].

5) Недостатньо розвинена інфраструктура, зокрема в транспортному, енергетичному та комунікаційному секторах. Транспортна інфраструктура, хоча й має певні відносні переваги, проте все ще не достатньо розвинута для ефективного ведення бізнесу, особливо в сільських районах. До того ж

проблеми з судноплавством та повітряним сполученням, спричинених війною стають проблемою для діяльності транснаціональних корпорацій.

6) Проблеми з енергетичною безпекою, часті перебої в постачанні енергоресурсів та висока вартість енергії також знижують інвестиційну привабливість країни.

7) Високий рівень державного втручання в економіку, у той час західні інвестори, як правило, намагаються уникати країн з надмірним державним контролем:

- нерідко в Україні спостерігається державне втручання в бізнес через монополії, контроль за цінами на певні товари та послуги, субсидії окремим підприємствам;

- відсутність чіткої політики приватизації, незавершеність реформ у державному секторі та можливість «політичних» змін власності також знижують інтерес інвесторів.

9) Інші країни банально пропонують вигідніші умови для інвестування, зокрема стабільнішу політичну ситуацію, кращі інфраструктуру та податкові пільги, що робить їх більш привабливими для інвесторів, ніж Україна.

Незважаючи на порівняно низький рівень ПІІ від ТНК, вони все ще мають величезний вплив на соціально-економічне середовище України. Здебільшого, це інвестиції мають позитивний вплив, проте є і негативні тенденції, які також важливо зазначити.

Позитивні та негативні аспекти діяльності іноземних ТНК в Україні представлено у табл. 3.1.

А для того, щоб наша країна була захищена від негативного впливу іноземних ТНК, необхідно державне сприяння створенню конкурентних переваг провідних галузей національної економіки на зовнішніх та внутрішніх ринках шляхом створення вітчизняних ТНК.

Позитивні та негативні аспекти діяльності іноземних ТНК в Україні
(розроблено автором)

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
• ТНК – одні з найбільших джерел залучення ПІІ в українську економіку, відкриваючи нові підприємства та розвиваючи інфраструктуру. Це може створювати нові робочі місця, підвищувати рівень зарплат і збільшувати бюджетні надходження від податків. • ТНК сприяють впровадженню нових технологій і стандартів виробництва, що допомагає модернізувати місцеві підприємства та підвищити їхню конкурентоспроможність на міжнародних ринках. • Входження в міжнародні ланцюги постачання, які формуються завдяки діяльності ТНК, дозволяє українським підприємствам отримувати доступ до нових ринків і отримувати вигоду від міжнародної спеціалізації.	• Іноземні інвестиції, особливо у стратегічні галузі, можуть створювати залежність економіки України від рішень ТНК та іноземних ринків. У разі зміни політики або кризи у країнах базування ТНК, це може призвести до негативних наслідків для української економіки. • Хоча ТНК можуть приносити значні економічні вигоди, вони часто мають тенденцію до максимізації своїх прибутків, що може призводити до нерівномірного розподілу доходів у суспільстві. Часто прибутки йдуть до материнських компаній, а не залишаються в Україні. • Іноді деякі ТНК можуть нехтувати екологічними стандартами або умовами праці в Україні, що призводить до забруднення навколишнього середовища чи погіршення умов праці на підприємствах. • Високий рівень конкуренції з боку транснаціональних корпорацій може спричинити проблеми для місцевих компаній, особливо малих і середніх підприємств, що не можуть конкурувати з потужними міжнародними гравцями.

Отже, з отриманням незалежності Україна була потенційно привабливим об'єктом для залучення ПІІ від ТНК. Проте, через певні політичні та економічні проблеми нашої країни, вона не змогла виправдати сподівання інвесторів та зробити сприятливе економічне середовище для залучення ПІІ. Однак, оскільки Україна стала країною з ринковою

економікою, ТНК прийшли на її територію та активно впливають на українську економіку. При цьому вплив іноземних корпорацій на економіку України є двоїстим: з одного боку, вони можуть приносити економічне зростання, інвестиції та технології, з іншого – створювати проблеми для місцевих виробників, збільшувати залежність від іноземного капіталу та нерідко призводити до екологічних або соціальних наслідків.

3.2. Транснаціональні корпорації України та їх вплив на міжнародну економічну діяльність

За період своєї незалежності Україна стала базою для розміщення багатьох філій різних міжнародних ТНК. За цей час в Україні з'являються і власні ТНК. Українські ТНК на світовій арені ще не досягли такого масштабу, як їхні західні аналоги, але в певних галузях вони мають значний вплив, зокрема в аграрному, металургійному, енергетичному та ІТ-секторі. Вони активно розвиваються, стають конкурентоспроможними на міжнародному ринку, а також сприяють економічному зростанню та розвитку глобальних ланцюгів постачання.

«ТНК ROSHEN – це українська компанія, яка спеціалізується на виробництві та реалізації кондитерських та харчових продуктів. Заснована в 1996 році під керівництвом Петра Порошенка, ROSHEN стала однією з найбільших кондитерських компаній в Україні та світовим лідером у сфері виробництва шоколадних виробів» [20].

«ROSHEN виробляє понад 320 найменувань високоякісних кондитерських виробів. В асортимент корпорації входять шоколадні та желейні цукерки, карамель, ірис, шоколадні плитки та батончики, печиво, вафлі, бісквітні рулети, тістечка та торти. Деякі з них не мають аналогів на ринку України. Загальний обсяг виробництва продукції сягає близько 300 тисяч тонн на рік. Кондитерські вироби ROSHEN виготовлені за найсучаснішими технологіями. Експлуатація сучасного високовиробничого

обладнання, чітке дотримання рецептури, використання виключно високоякісної сировини та матеріалів є запорукою головних переваг продукції ROSHEN» [21].

«До складу Корпорації входять українські фабрики (Київська, Кременчуцька, Бориспільська та два виробничі майданчики у Вінниці), Клайпедська кондитерська фабрика (Литва), Bonbonetti Choco Kft (Будапешт, Угорщина), а також Вінницький молочний завод, який забезпечує фабрики натуральною високоякісною молочною сировиною» [21].

«SoftServe – це провідна IT-компанія, що займається консалтингом та надає послуги у сфері цифрових технологій» [22].

«Її історія розпочалася у Львові ще 1993 року. Сьогодні SoftServe займається IT-консалтингом, розробленням програмного забезпечення та надає послуги в галузі цифрових технологій. Минулого року штат компанії збільшився на 70% – і налічує зараз більш як 13 000 співробітників. Річний виторг SoftServe, за оцінками Forbes, складає понад 9 млрд грн. Компанію оцінюють у понад \$1 млрд» [23].

На даний момент компанія має свої офіси у Сполучених Штатах, Європі, Канаді та у багатьох великих містах України.

НІБУЛОН – один з найбільших експортерів зернових в Україні, зокрема пшениці та кукурудзи. Компанія активно працює на ринках Європи, Близького Сходу та Африки.

«У 1991 році Олексій Вадатурський заснував «НІБУЛОН» у м. Миколаєві, Україна. Наступні 30 років, керуючись принципом «бути якомога ближче до фермерів», компанія будує неймовірну мережу зерносховищ і перевантажувальних терміналів, об'єднаних потужною системою логістики, яка включає авто-, залізничний транспорт та фірмову особливість – власний змішаний річково-морський флот» [24].

Вплив українських ТНК на світову економіку зазначено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Вплив українських ТНК на світову економіку (розроблено автором)

Хоча українські ТНК не є настільки великими, як західні корпорації, вони активно беруть участь у глобальній економіці, зокрема в агробізнесі, енергетиці, продовольчій сфері та ІТ-секторі. Їх вплив на світові ринки зростає, і вони продовжують розвиватися, що має позитивний ефект для економіки України, а також для міжнародних економічних зв'язків.

3.3. Інтеграційна функція ТНК в контексті інноваційної політики України на шляху до членства в Європейський Союз

У 2014 році Україна визначилась із вектором розвитку, і вирішила вступити до Європейського Союзу. Для вступу до об'єднання одного лише бажання не вистачить. Приєднання України до ЄС передбачає повну трансформацію країни відповідно до вимог Європейського уряду. У даному

контексті ТНК можуть виступати посередниками між Україною та ЄС. ТНК можуть стати потужним рушієм модернізації української економіки, сприяючи інтеграції України в європейську економічну та технологічну систему.

ТНК, що працюють в Україні, можуть сприяти переносу новітніх технологій і сучасних управлінських практик, необхідних для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на європейських ринках. Наприклад, ТНК, як-то технологічні компанії або великі корпорації в секторі енергетики, активно впроваджують нові технології, які відповідають європейським стандартам. Це стосується таких галузей, як інформаційні технології, зелена енергетика, агропромисловість. Також, західні корпорації часто модернізують виробництво на місцевих підприємствах, що дозволяє українським компаніям підвищити рівень автоматизації, покращити ефективність і знизити витрати.

Проведений нами аналіз наукових досліджень [25-37] показав, що однією з ключових функцій ТНК в контексті інноваційної політики є їхня роль у формуванні та розвитку інноваційної екосистеми в Україні (рис. 3.3). ТНК можуть стимулювати створення в Україні науково-дослідницьких центрів, бізнес-інкубаторів та стартапів, які сприятимуть розвитку нових технологій, зокрема:

1. ТНК активно фінансують науково-дослідні розробки в Україні, що дозволяє залучати українських науковців і спеціалістів до створення нових технологій та продуктів.

2. ТНК сприяють формуванню інноваційних кластерів, які можуть стати основою для розвитку високих технологій у таких сферах, як ІТ, біотехнології, нанотехнології тощо.

Членство в ЄС вимагає від країн-кандидатів відповідності низці економічних і правових стандартів, зокрема в галузі інновацій. ТНК можуть допомогти Україні у відповідності до європейських норм:

- 1) Впровадити екологічні стандарти та сталого розвитку, а саме:

ТНК можуть привнести в Україну досвід застосування європейських стандартів у сфері охорони навколишнього середовища, енергоефективності та сталого розвитку. Це важливо для інтеграції в єдиний ринок ЄС, де питання екологічної відповідальності мають велике значення.

2) Захистити інтелектуальну власність, а саме:

Західні ТНК здебільшого мають чіткі механізми захисту інтелектуальної власності. Їхній досвід може стати основою для формування ефективної системи захисту інтелектуальної власності в Україні, що є важливим аспектом інтеграції до ЄС.

Рис. 3.3. Ключові функції ТНК в контексті інноваційної політики України на шляху до членства в ЄС (розроблено автором)

Завдяки інвестиціям та розвитку інноваційних технологій ТНК допомагають підвищити конкурентоспроможність української економіки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку в частині:

1. Конкуренції на ринку праці: Присутність міжнародних компаній на українському ринку сприяє розвитку нових підходів до управління людськими ресурсами, поліпшення умов праці та підвищення кваліфікації робітників.

2. Підвищення якості продукції та послуг: Інтеграція українських підприємств у глобальні ланцюги поставок допомагає покращити якість продукції, адже міжнародні корпорації ставлять високі вимоги до постачальників. Іноземні інвестиції, які надходять в Україну через ТНК, можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури та інноваційних секторів:

3. Інвестицій в інфраструктуру: Модернізація транспорту, комунальних послуг, зв'язку, а також створення спеціалізованих зон для розвитку інноваційних технологій можуть забезпечити Україні доступ до європейських ринків.

4. Розвитку інноваційних індустрій: За рахунок інвестицій ТНК можуть стимулювати розвиток таких інноваційних індустрій, як біотехнології, ІТ, медичні технології, де Україна має великий потенціал.

ТНК також можуть сприяти трансферу знань та розвитку інноваційного потенціалу через:

– Навчання та підготовку кадрів: Міжнародні корпорації інвестують у підготовку кадрів, надаючи українським спеціалістам можливості для навчання, стажувань та отримання досвіду в міжнародних проектах.

– Академічні програми та співпрацю з університетами: ТНК можуть співпрацювати з українськими університетами та науковими установами, забезпечуючи академічні програми, що відповідають європейським стандартам, а також створюючи спільні дослідницькі проекти.

Інтеграційна функція ТНК у контексті інноваційної політики України на шляху до членства в ЄС є надзвичайно важливою для досягнення високих стандартів розвитку економіки та технологій. ТНК сприяють переносу новітніх технологій, підвищенню стандартів у виробництві та управлінні, а також забезпечують необхідні інвестиції в інфраструктуру та інноваційні сектори. Таким чином, вони можуть стати важливими партнерами в процесі адаптації України до вимог Європейського Союзу та сприяти її інтеграції в єдиний європейський економічний простір.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми виконали завдання, визначені у кваліфікаційній роботі, та дійшли певних висновків теоретичного і прикладного характеру, які полягають у такому:

1. Встановлено, що ТНК – це така компанія, яка походить з однієї країни (країни базування) та вкладає свій капітал у розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування своїх філій (дочірніх компаній) в інших країнах, з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії. Доведено, що ТНК є важливими економічними суб'єктами сучасної міжнародної економіки, які мають суттєвий вплив на глобальні економічні процеси та сприяють і контролюють розвиток міжнародної торгівлі.

2. Внаслідок розгляду стратегій виходу ТНК на міжнародний ринок визначено, що функціонування ТНК на міжнародному ринку базується на їх здатності адаптувати свої стратегії і операції до різних економічних, політичних і культурних умов в різних країнах, на підставі чого окреслено чинники вибору країни для розташування дочірньої філії ТНК.

3. З'ясовано, що діяльність ТНК має доволі неоднозначний вплив на світову економіку. З одного боку вони передають науковий прогрес, стимулюють розвиток національних економік та покращують місцеву інфраструктуру. З іншого боку знищують національну самоідентичність, породжують нерівність та монополізують економіку. Отже, не можливо дати об'єктивну оцінку їх діяльності, але і змінити щось також неможливо. ТНК стали важливою ланкою сучасної світової економічної системи і ніяке законодавство не в змозі протидіяти їх існуванню, тому варто приймати усі переваги від діяльності ТНК та намагатися зменшити наслідки від їх негативного впливу.

4. Доведено, що наймогутніші ТНК сучасного світу домінують на світовому ринку завдяки своїм інноваціям, сильним брендам і здатності

адаптуватися до змін у глобальній економіці. Встановлено, що наймогутніші ТНК займаються різними напрямками бізнесу, від технологій до енергетики і споживчих товарів, і мають величезний вплив на світову економіку.

5. Окреслено проблеми та виклики для ТНК у світовій економіці, серед яких виділено ключові, такі як: 1) проблема миру і війни; 2) фінансова проблема, яка, перш за все, пов'язана з фінансово-економічними кризами; 3) проблема взаємовідносин держав з ТНК, негативний момент якої для ТНК полягає в тому, що на міжнародні корпорації може чинити тиск уряд приймаючої країни, щоб втягнути її в конфронтацію; 4) екологічна проблема як одна з глобальних проблем сучасності.

6. Доведено, що глобальні економічні зміни створюють як нові можливості, так і виклики для ТНК, тому корпораціям необхідно бути гнучкими, швидко адаптуватися до змін, враховувати геополітичні та економічні ризики, а також вчасно реагувати на нові технологічні, екологічні та соціальні вимоги. Таким чином, ТНК, які зможуть інтегрувати ці зміни в свої стратегії, зможуть зберегти конкурентоспроможність і стійкість на глобальному ринку.

7. При оцінці позитивних та негативних аспектів діяльності іноземних ТНК в Україні з'ясовано, що їх вплив на українську економіку є двоїстим: з одного боку, вони можуть приносити економічне зростання, інвестиції та технології, з іншого – створювати проблеми для місцевих виробників, збільшувати залежність від іноземного капіталу та нерідко призводити до екологічних або соціальних наслідків.

8. Розглянуто аспекти впливу українських ТНК на світову економіку і доведено, що хоча українські ТНК не є настільки великими, як західні корпорації, вони все ж таки активно беруть участь у глобальній економіці, зокрема в агробізнесі, енергетиці, продовольчій сфері та ІТ-секторі. Їх вплив на світові ринки зростає, і вони продовжують розвиватися, що має позитивний ефект для економіки України, а також для міжнародних економічних зв'язків.

9. Представлено ключові функції ТНК в контексті інноваційної політики України на шляху до членства в ЄС, серед яких однією з головних є їхня роль у формуванні та розвитку інноваційної екосистеми в Україні, а саме: ТНК можуть стимулювати створення в Україні науково-дослідницьких центрів, бізнес-інкубаторів та стартапів, які сприятимуть розвитку та впровадженню нових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська школа бізнесу. URL: <https://business.ieu.edu.ua/docs/presentation/08.1.pdf>.
2. Воскобоева О.В., Ромащенко О.С. Транснаціональні корпорації в умовах глобалізації економіки України. *Бізнес-інформ*. 2021. №1. С. 21-27.
3. Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/149879>.
4. Науменко Н.С., Збожна Д.М. Міжнародні ТНК: механізм функціонування та вплив на сучасний інвестиційний ринок. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 31 (70). №1. 2020. С. 8-14.
5. Мосійчук І. Теоретичні аспекти розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економічної трансформації. *Економіка. Управління. Інновації*. Вип. №2 (35). 2024. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/41975/1/9.pdf>.
6. Класифікація ТНК. URL: <https://studfile.net/preview/5647204/page:23/>.
7. SOCRATES.VSAU.ORG. Гошля О.Л. Міжнародний франчайзинг як інструмент розвитку діяльності підприємства. URL: <http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/getfile.php/21860.pdf>.
8. OCVITA.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19362/>.
9. Юридична Газета online. Аутсорсинг та аутстафінг: як це працює. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/autsorsing-ta-autstafing>.
10. Самофалов В. Глобальний виклик транснаціональних корпорацій. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
11. 10 найбільших компаній світу [за капіталізацією]. URL: <https://mezha.media/articles/top-10-biggest-companies-of-the-world/>.
12. Болгарова Н.К., Паневник Т.М. Транснаціональні компанії в аспекті розвитку глобалізаційних процесів. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.

13. Економічний аналіз. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa>.
14. Мінфін. Індекс Доу-Джонса (Dow Jones). URL: <https://index.minfin.com.ua/markets/stock/dji/>.
15. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3843018-v-ukraini-drugou-najbilsou-problemou-pisla-vijni-e-korupcia.html>.
16. NATIONAL AGENCY ON CORRUPTION PREVENTION. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/indeks-spryynyattya-koruptsii-2023>.
17. Антикорупція на пайзі. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>.
18. ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ. URL: <https://hcj.gov.ua/news/efektyvnist-sudovoyi-systemy-v-ukrayini-u-2023-roci-pokrashchylasya-yevropeyska-biznes>.
19. «Судовий індекс» – 2024: що показало дослідження. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/sudoviy-indeks--2024-shcho-pokazalo-doslidzhennya.html>.
20. ZNANIJA.UA. URL: <https://znanija.com/task/53859911>.
21. ROSHEN. URL: <https://roshen.com/ua/ua/pro-roshen>.
22. SOFTSERVE. URL: <https://www.softserveinc.com/uk-ua/about-us>.
23. VECTOR. URL: <https://vctr.media/ua/yak-praczyuye-softserve-117161/>.
24. НІБУЛОН. URL: <https://www.nibulon.com/pro-nas/nasha-istoriia/>.
25. Ткач Д., Білокур Г. Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів. *Вчені записки Університету «Крок»*. 2022. Вип. 4. С. 28-35. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-28-35>.
26. PEOPLEFORCE. URL: <https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/outsourcing>.
27. Опанасенко Л.О. Теоретичні засади регулювання діяльності транснаціональних компаній. *Національний університет «Києво-Могилянська академія», Центр комплексних досліджень з питань антимонopolьної політики*. 2019. Т. 1. С. 7-10.
28. Рейтинг, бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/podatastata-skilky-podatkov-i-de-platiat-velyki-korporatsii/>.

29. Ороховська Л., Кошетар У. Екологічні стратегії ТНК в контексті сталого розвитку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. Вип. 1. С. 22-28. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-1-3>.
30. Олійник А.А. Міжнародні фінансові організації як складова фінансової глобалізації. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5821>.
31. Gygli S., Haelg F., Potrafke N., & Sturm J.E. The KOF globalisation index-revisited. *The Review of International Organizations*. 2019. No 14. P. 543-574.
32. Rudenko-Sudarieva L.V., Shevchenko Yu. A. Transnational corporations behaviour in the context of global trends, challenges and threats in the world investment environment. Security of the XXI century: national and geopolitical aspects: Collective Monograph. Prague, Czech Republic: Nemoros s.r.o., 2020. P. 74-83.
33. Casanova L., Miroux A. The Era of Chinese Multinationals : Competing for Global Dominance. Cambridge: Elsevier, 2020. 224 p. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/ScienceDirect/0046125.zip>.
34. Багатонаціональні підприємства та глобальна економіка: монографія / за ред. О.І. Рогача. Київ: ЦУЛ, 2020. 368 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi61/0045179.pdf>.
35. World economic forum. URL: <https://www.weforum.org/>.
36. The World's Most Innovative Companies. URL: <http://www.forbes.com/innovative-companies/>.
37. Науменко Н.С., Збожна Д.М. Міжнародні ТНК: механізм функціонування та вплив на сучасний інвестиційний ринок. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 31 (70). №1. 2020. С. 8-14.

Рис. А.1. Сертифікат авторської участі у міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми світової економіки, міжнародних економічних відносин та міжнародних комунікацій в контексті становлення нового світопорядку та поляризації світу» (24-25 березня 2025 року, м. Ужгород)

Теоретичні аспекти розвитку ТНК

Таблиця Б.1

Погляди на визначення поняття «ТНК» [5]

Джерело	Автор	Визначення
Організація Економічного співробітництва та розвитку (OECD)	Ван Дер Горст, Альтомонт	"ТНК - це підприємства, які мають контроль над виробничою діяльністю у кількох країнах та координують свою діяльність через глобальну мережу філій."
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	Даніелсон, Кошнікова	"ТНК - це підприємства, які здійснюють безпосередні іноземні інвестиції і мають операції у кількох країнах, здійснюючи господарську діяльність."
"The Globalization of World Politics" (книга)	Джон Бейер, Стівен Сміт	"Транснаціональна корпорація - це підприємство, яке має операції у кількох країнах і виконує міжнародні бізнес-операції, залучаючи зовнішні ресурси."
"Globalization: A Very Short Introduction" (книга)	Манфред Б. Стейгліц	"Транснаціональна корпорація - це велике підприємство, яке має філії та операції у різних країнах і координує свою діяльність на глобальному рівні."

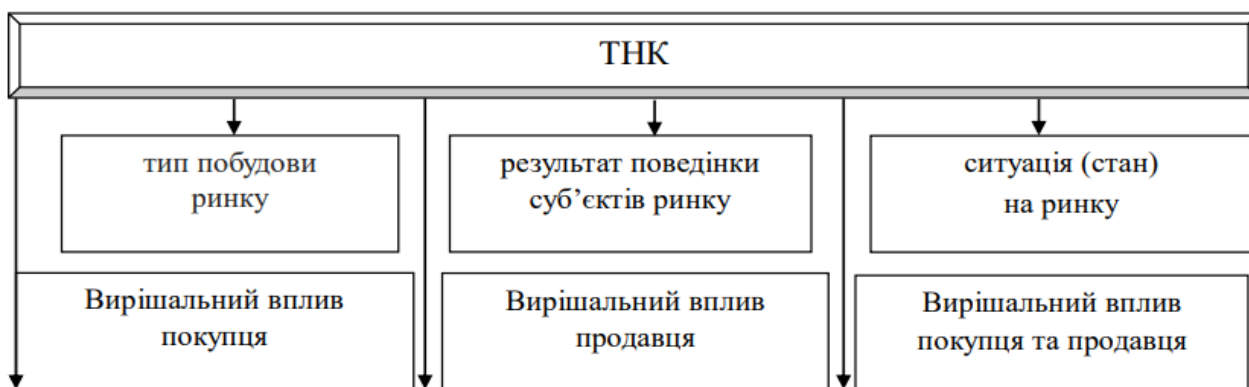

Рис. Б.1. Підходи до визначення поняття «ТНК» [5]

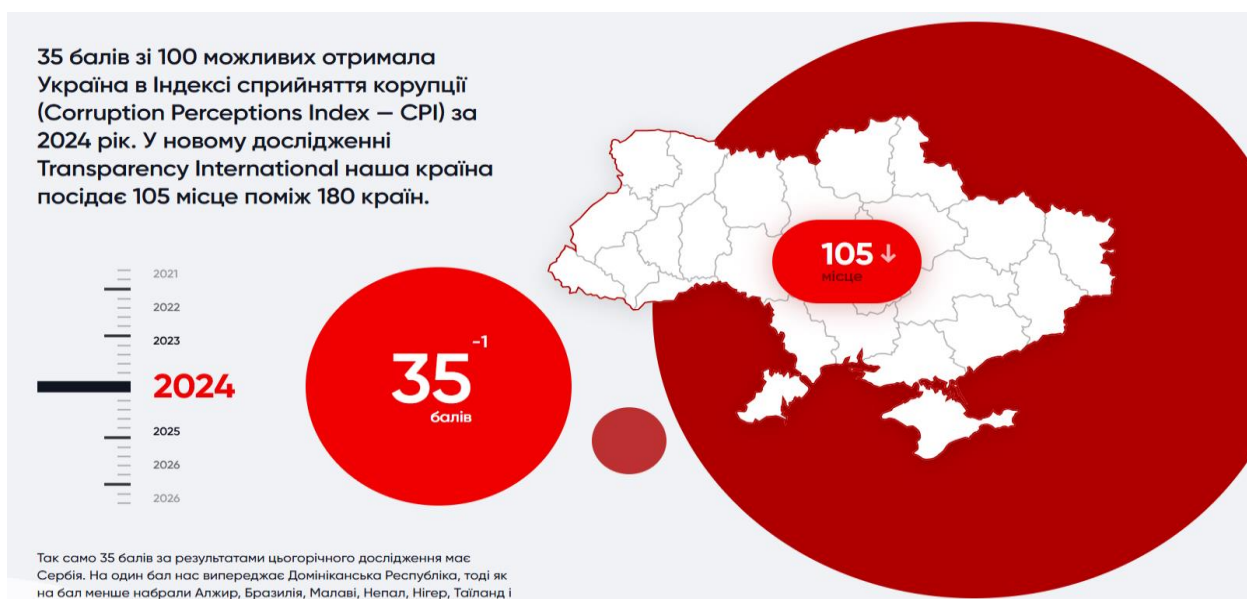

Рис. В.1. Україна в Індексі сприйняття корупції
(Corruption Perceptions Index – CPI) за 2024 рік [17]